

СТАТУС УКРАЇНСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ У ЦЕНТРАЛЬНІЙ І СХІДНІЙ ЄВРОПІ В КОНТЕКСТІ ПРИПИНЕННЯ ДІЙ БРЕСТ-ЛИТОВСЬКОГО ДОГОВОРУ 1918 р.

Сацький П. В., кандидат історичних наук,
ст. викладач кафедри політісторії КНЕУ

Врегулювання Брест-Литовськими договорами територіальних відносин між відновленою у 1916 р. за ініціативою Німеччини і Австро-Угорщини Польщею, Українською Народною Республікою і Радянською Росією відбувалося до укладення Німеччиною Версальського договору згідно із яким вона мала відмовитися від усіх договорів, підписаних із країнами в Центральній та Східній Європі. Отже, із підписанням Версальського договору 1919 р. зникла і правова база для регулювання стосунків між Україною, Росією та Польщею, а також постало питання про статус білоруських земель.

Остаточне правове оформлення статусу білоруських земель у повоєнній системі міжнародних відносин в Центральній і Східній Європі було надзвичайно важливо для України. Із проголошенням Третього Універсалу УЦР та інших нормативних й міжнародних правових актів Україна оформилась у державний статус і потребувала врегулювання територіальних стосунків по усьому периметру своїх етнічних земель. За періоду переговорів у Брест-Литовську та дії укладених із УНР і Радянською Росією договорів контроль за білоруськими землями здійснювали німецькі окупаційні війська та польські військові формування, зокрема, Перший польський корпус під командуванням А. Довбор-Мустицького [1, С. 370-371]. Поляки, спираючись на проблему захисту власності польських поміщиків у Білорусії та їх політико-економічне значення на білоруських землях, взяли спільно із німецькими військами територію Білорусії під свій контроль, узгодивши це питання із німецьким командуванням на Східному фронті. Німці прагнули спиратися на політичний вплив поляків і прагнули компенсувати польським політичним організаціям передачу Україні Холмської області та ще деяких територій на котрі претендували поляки. Отже у 1917-18 рр., склалися усі правові підстави для включення білоруських земель у сферу політико-правового впливу відновленої Польщі завдяки політичній підтримці Центральних держав.

Поляки у 1918 р. мали узгоджувати свої дії на білоруських землях із Україною, а, відповідно, і кінцеву мету бойових дій проти більшовицьких військ й розмежування територіально-правової юрисдикції, що відбувалося під контролем держав Четверного союзу [2, 364 - 365]. Але підвищений політико-правовий статус білоруських земель створював для України небезпеку перегляду її територіальної юрисдикції на північному кордоні. Відповідно, після підписання у 1919 р. Версальського договору переглядалися і територіальні межі Польщі, котрі не були остаточно врегульовані. Також не було врегульовано за часи контролю польських територій німецькими і австро-угорськими військами і правовий статус польських територій в цілому, включаючи межі Польщі до поділів Речі Посполитої у 18 ст.

Радянський уряд Росії мав погодитися на суверенітет Польщі згідно із договором, підписаним з країнами Четверного союзу в Брест-Литовську.

Після анулювання Радянською Росією Брест-Литовського договору у листопаді 1918 р. територіальні відносини Росії виявилися неврегульованими із Україною (Українська Держава, УНР), а й із Польщею та щодо білоруських земель. Створення на білоруських територіях у 1919 р. радянського уряду (Білорусько-Литовської Радянської республіки), визнаного Радянською Росією, дозволило врегулювати стосунки між Росією та Білорусією. У зв'язку із тим що не було визнано більшовицький уряд Росії третіми країнами, а його визнання державами Четверного союзу стало не дійсним після анулювання Брест-Литовського договору, визнання Радянською Росією у 1919 р. радянського уряду в Білорусії та Україні було також не легітимним згідно діючих після Першої світової війни норм міжнародного права.

Проблема легітимізації юрисдикції радянського уряду на українській території врегульовувалася завдяки поширенню початкової юрисдикції радянського уряду України на Лівобережну Україну. На ці території відновлена Польща не мала підстав претендувати на відміну від Правобережної України, на цій території було поширене польське поміщицьке землеволодіння. Тому Лівобережна Україна була територією на котру міг спиратися радянський уряд Росії для легітимізації своєї вирішальної позиції у врегулюванні українського питання[3, 222-225].

Користуючись неврегульованістю правового статусу білоруських земель Радянська Росія прагнула використати білоруське питання для поширення свого політичного впливу на всю систему міжнародних відносин у Європі. Зокрема, білоруське питання Радянська Росія використовувала для встановлення контакту із країнами Антанти та іншими учасниками Версальської конференції, звертаючись до них із вимогою зайняти прийнятну позицію у врегулюванні стосунків між Радянською Росією та Польщею.

Сфери впливу обох сторін на білоруських землях не спиралися на принципи врегулювання територіальних питань після війни, закладеними на Версальській конференції. Поляки не мали на білоруських територіях достатнього етнічного представництва для приєднання цих територій до Польщі шляхом реалізації права на самовизначення, з іншого боку, вони не визнавали Ради, утворені на білоруських територіях за ініціативи Радянської Росії, за спосіб волевиявлення народу. Відповідно, білоруські землі опинилися у статусі «спірної» території. За таку «спірну» територію їх прагнули визнавати і держави Антанти.

Польща у 1918-19 рр. була державним утворенням, котре перебувало у стані формування, оскільки польська політична система, відновлена за ініціативи Центральних держав, із укладенням Версальського договору припинила своє існування, а Регентська Рада була оголошена поза законом.

Таким становищем Польщі прагнув скористатися більшовицький уряд Росії та використати ситуацію із її підвищенням міжнародно-правовим статусом для активної участі у легітимізації польської державності. Це давало змогу РНК Росії використати участь у вирішенні польського питання для своєї легітимізації шляхом встановлення стосунків із державами Ан-

танти і досягти визнання себе ними як такого, котрий визначає територіальні межі, територіальний устрій Польщі тощо. Після Брест-Литовського періоду в системі міжнародних відносин у Центральній і Східній Європі визначення територіальних меж та територіального устрою Польщі було у правовій залежності від статусу українських та білоруських територій.

Після припинення дії Брест-Литовського договору правовий статус українських земель відносно Польщі та Росії виявився не врегульованим і вони отримали знову статус «спірних» територій, на зразок їхнього статусу напередодні Брест-Литовської конференції. Але, на відміну від періоду Брест-Литовських переговорів, статус «спірної» території для України був не прийнятним для провідних політичних сил, котрі претендували на поширення юрисдикції над територіями колишньої Російської імперії. РНК Росії та білогвардійське політичне керівництво не бажали визнавати українську державність уособлювану УНР, котра була правонаступницею Російської імперії із моменту укладення договору із Центральними державами у Брест-Литовську та згідно ряду інших правових позицій. Маючи сильніші підстави для оформлення своєї правонаступності колишньої Російської імперії ніж Польща, і, відповідно, білогвардійське політичне керівництво, котре представляло лише колишні збройні сили півдня Російської імперії й прагнуло себе легітимізувати шляхом прийняття фінансових зобов'язань імперії.

Більшовицький уряд втратив свою легітимність на міжнародній арені із анулюванням Брест-Литовського договору та прагнув її відновити на більш міцних засадах, але погодитися із існування більш легітимного правонаступника Російської імперії в лиці УНР не вважав за потрібне. Крім того, не вважав за необхідне існування українських земель котрі входили до складу Російської імперії у статусі «спірної» території як це було і у грудні 1917 р. коли більшовицький уряд готував вигідну базу для переговорів із Центральними державами. Цим можна пояснити початок бойових дій проти УНР з боку більшовицької Росії, котра прагнула ліквідувати правонаступника колишньої Російської імперії. Також УНР, як правонаступник Російської імперії й держава що підписала сепаратний договір з Четверним союзом, а саме такою і прагнули представити більшовики Україну, мала змогу добитися участі у Версальській конференції на правах воюючої держави, маючи ганебне дипломатичне становище, але була б визнана на протипагу Радянській Росії, котра мала менше підстав для своєї легітимізації.

Політичне керівництво Добровольчої армії А. Денікіна, прагнуло ліквідувати правонаступника колишньої Російської імперії, котрий був легітимізований у системі міжнародних відносин завдяки договору із країнами Четверного союзу. Також УНР складала правові перешкоди у легітимізації політичного керівництва білогвардійської армії як такого що могло закласти політичні підвалини відновлення Російської держави. Для Добровольчої армії існувала ще одна перепона, створена існуванням УНР, укладений у 1918 р. Брест-Литовський договір, котрий давав Україні змогу брати участь у Версальській конференції та потребував із її початком

анулювання для вирішення українського питання. Але для анулювання цього договору було необхідно визначитися із врегулюванням політико-правового статусу українських територій після припинення дії Брест-Литовського договору, котрий саме і регулював територіальні відносини українських земель із усіма сусідніми політичними утвореннями та легітимізував державність України. Це намагався уряд П. Скоропадського зробити врегульовуючи стосунки із державними утвореннями на територіях колишньої Російської імперії для боротьби із більшовиками, використовуючи свої фінансові можливості, здобуті завдяки дії Брест-Литовського договору [4]. Користуватися дипломатичними здобутками Гетьманату прагнула й Директорія УНР.

Факт анулювання Брест-Литовського договору передбачав означення території по відношенню до котрої договір діяв, а, відповідно, і уряду, юрисдикція котрого поширювалася на цю територію. Отже, виходило так, що фактично УНР легітимізувалася Антантою шляхом анулювання Брест-Литовського договору.

Польщі наприкінці 1918 - на початку 1919 рр. слід було вирішити проблему своєї міжнародної легітимізації, але Україна була також могутнім конкурентом в правовому відношенні і для Польщі, особливо після проголошення Акту злуки українських територій від 22 січня 1919 р. Територіальна юрисдикція польського політичного керівництва на відміну від України не була чітко врегульована, а це означає що і легітимність її уряду на міжнародній арені також в правовому плані не була врегульована. Україна була правонаступником Російської імперії та, більше того, воюючою країною у Першій світовій війні, оскільки лише для воюючої країни було можливо укласти сепаратний мир (у Брест-Литовську в 1918 р.).

Отже, УНР опинилася в ситуації, коли мала найміцніші політико-правові позиції для легітимізації своєї територіальної юрисдикції та вигідного статусу суб'єкта міжнародних відносин ніж сусідні національно-державні утворення й політичні сили котрі боролися за поширення впливу на українські території. Це спричинило війну проти УНР з їх боку, як проти не бажаного для них політичного утворення. Польща також була ослаблена в політико-правовому відношенні позиціями Радянської Росії щодо становлення її державності, особливо коли радянський уряд Росії в 1918 р. визнав представником Польщі у Росії представництво польського емігрантського комітету на заміну представництва Регентської Ради. Радянська Росія, користуючись перебуванням на її території великої кількості поляків дала зрозуміти польському уряду що прагне відігравати вирішальну роль у становленні польської держави і має взяти на себе ініціативу у її становленні. Поляки в Радянській Росії як майбутні громадяни Польщі мали стати знаряддям для здійснення політики впливу на державницьке становлення Польщі з боку Радянської Росії.

Таким чином, Українська Народна Республіка із припиненням дії Брест-Литовського договору опиняється в епіцентрі боротьби між собою виниклих у Центральній і Східній Європі після Першої світової війни державних і політичних утворень. Маючи всі правові підстави вважатися правонаступницею колишньої Російської імперії, існування УНР було не бажаним для протидіюючих сторін, що й спричинило боротьбу усіх

державних і військово-політичних утворень на територіях колишньої Імперії проти її існування.

Література

1. Договор командования I польского корпуса с командованием германских войск на востоке о расформировании корпуса // Документы и материалы по истории советско-польских отношений. - У 16 тт. - Т. 1. - М., 1963.
2. Из информационного сообщения Политического департамента Регентского совета об отношении германского командования к польским войскам в Белоруссии и на Украине. Варшава, 14 мая 1918 г. // Документы и материалы по истории советско-польских отношений. - У 16 тт. - Т. 1. - М., 1963.
3. Манифест Временного Рабоче-крестьянского Правительства Украины. (Січень 1919 р.) // Конституційні Акти України. 1917-1920. Невідомі Конституції України. - К., 1992.
4. Журналъ Совета Министровъ. 27-го ноября 1918 г. № 146 // ЦДАВО України. - Ф. 3766. - Оп. 3. - Спр. 2. - Арк. 71-71 зв.

ТВОРЧА І ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ С.О. ЄФРЕМОВА У КОНТЕКСТІ МОДЕРНІСТСЬКОЇ ПАРАДИГМИ

Мілашевич А. В., кандидат юридичних наук, доцент
начальник кафедри теорії та історії держави і права ОЮІ ХНУВС

Крезе О. О., кандидат юридичних наук, доцент кафедри
теорії та історії держави і права ОЮІ ХНУВС

Початок перших десятиріч XX ст. на цивілізаційному рівні ознаменувався переходом до нової парадигми у зв'язку із глибокою системною кризою традиційної системи цінностей. Це проявилось у постійному пошуку нових, більш прогресивних шляхів національного розвитку. Значною мірою вказані суспільно-культурні процеси істотно прискорилися у зв'язку із Першою світовою війною, коли потрясіння, пережиті європейськими народами обумовили занепад традиційних соціальних структур. Стан нестабільності соціальної системи обумовив значні коливання, що позначилися, перш за все, на політиці, літературі, мистецтві - тобто найбільш мінливих і сприйнятливих сферах суспільного життя.

В Україні найяскравішим явищем у соціокультурному вимірі початку XX ст. можна вважати модернізм, який, фактично, вийшов за межі виключно мистецької течії, ознаменувавши собою основи нового світосприйняття. Втім, процес поширення модернізму генетично пов'язаний із еkleктизмом (від гр. - обирати), що відрізнявся поєднанням різноманітних течій та стилів. Ідейний світ, стає все складнішим, перш за все, у сфері мистецтва. Відбувається діалектичний перехід до нового якісного стану - модерну, який відрізнявся прагненням виробити принципово новий підхід щодо розуміння як суто естетичних так і більш складних загальносуспільних категорій. Фактично, поява модерну пояснювалася намаганням знайти новий стиль, подолати еkleктизм та історизм. У свою чергу, періодом модерну називають скоріше, історичний період, стиль жит-